

Et andet hjem

Kvindelig Læseforenings historie 1872-1962

Anmeldelse af Lisbeth Worsøe-Schmidt

Helle Hvenegaard-Lassen: Et andet hjem. Kvindelig Læseforenings historie 1872-1962. Museum Tusulanums Forlag og Det Kongelige Bibliotek, Serie: Danish Humanist Text and Studies. Kbh. 2008. 480 sider, rigt illustreret.

Hvornår blev moderne biblioteksteknik indført i Danmark og - ikke mindre væsentligt - af hvem? Det skete såmænd allerede i 1897, da Kvindelig Læseforening på foranledning af den daværende formand, Sophie Alberti, indførte Deweys decimalclassesystem til at holde styr på foreningens store bogsamling. Da katalogen var færdig til en trykt udgave i 1901 rummede den ca. 22.000 bind. To år senere i 1903 indførte foreningen tillige et nyt lånesystem, der var beskrevet i A.S. Steenbergs bog fra 1900, *Folkebogsamlinger*. Systemet revolutionerede det traditionelle udlånssystem, der var baseret på protokoller. Hvert medlem og hver bog blev forsynet med et maskinskrevet kort, der var ordnet henholdsvis efter medlemmets navn og bogens decimalnummer og forfatter. Ved udlån blev der datostemplet såvel i bogen som i bog- og medlemskortet. Systemet blev i en lidt anden form senere benyttet af folke- og skolebiblioteker, nogle steder helt frem til digitaliseringen.

Denne og et væld af andre detaljerede oplysninger om biblioteksteknik, bygninger, bøger, foredragsvirksomhed, kvindebiografier, kvindeforeninger, kvindekultur og kvindelæsning i hen ved 100 år kan

Lisbeth Worsøe-Schmidt er lektor ved Danmarks Biblioteksskole, lws@db.dk

man finde i Helle Hvenegaard-Lassens digre værk om Kvindelig Læseforening og dens historie fra den ukuelige og pionerprægede oprettelse i 1872 til den som hensygnende privatbibliotek og klub blev nedlagt 90 år senere i 1962. Hun slutter sin omhyggelige beretning med følgende salut:

Biblioteksiden blev overtaget fra de mandlige læseforeninger, men kvinderne i Kvindelig Læseforening var i front med at udvikle et moderne bibliotekssystem. Deres indsats er blevet glemt med den stigende institutionalisering af det offentlige biblioteksvæsen fra 1929, hvor mændene til en start fik de ledende poster og dermed kom til at præge den videre udvikling. (s. 375)

Helle Hvenegaard-Lassen er uddannet bibliotekar og har desuden læst kvindestudier på KU. Beretningen om den bibliotekstekniske udvikling er dog ikke bogens primære emne, men et vigtigt middel til at synliggøre dens bærende idé, der afsløres allerede i forordets første sætning, nemlig en fortælling om ”kvinders oplysning og udvikling til selvstændighed.” (s. 9)

Kvindelig Læseforening fungerede som forløber for folkebibliotekerne og en af de vigtigste opgaver var at drive bibliotek for medlemmerne i en tid, hvor de offentlige folkebiblioteker endnu var svagt udviklede og primært henvendte sig til mindrebemidlede samfundslag. Den blev stiftet året efter Dansk Kvindesamfund og var en af de største foreninger for borgerskabets kvinder omkring forrige århundred-

skifte. Bogen sætter fokus på foreningens historie i perioden 1872 – 1929, hvor den havde størst betydning. Fem af foreningens syv forkvinder i denne periode var også aktive medlemmer af Dansk Kvindesamfund. Kvindelig Læseforening var dog ikke blot bibliotek, men også kulturcenter der fungerede som murbrækker for kvindernes selvstændige udvikling, uddannelse og frigørelse. Her mødtes kvindesagens avantgarde med mindre modige medlemmer, og også udenlandske (kvindesags-)kvinder var flittige gæster i foreningen.

Under Sophie Albertis formandskab 1891-1929 realiserede foreningen en række af de væsentligste ideer bag Kvindernes Bygning. (En institution med dette navn blev først virkeliggjort i 1929 efter ihærdigt indsats fra bl.a. Emma Gad, der stod bag Kvindernes udstilling i 1895, hvor ideen blev udklækket.) Allerede i forgængernes tid havde Kvindelig Læseforening foruden bogudlån, læsesale og studereværelse indrettet et såkaldt ”konversationsværelse”, hvor medlemmerne i hjemlige omgivelser kunne passiare uforstyrret af offentligheden (læs: mændene). Ved flytningen til større lokaler i 1891 sørgede Sophie Alberti for, at der tillige blev indrettet ”tearoom”, hvor medlemmerne for en billig penge kunne få te, kaffe, chokolade og hjemmebag. Tearoom’et stod desuden for beværtningen i forbindelse med større arrangementer som foredrag og fester, bl.a. Ibsen-festen i 1898 der blev afholdt i anledning af premieren på *Vildanden* på Det Kgl. Teater. Da foreningen i 1910 opførte sin egen store bygning i Gammel Mønt 1 blev den indrettet med ikke blot biblioteksfaciliteter, men også damehotel og offentlig restaurant.

I 1918 ejede foreningen ca. 74.000 bind primært på nordiske sprog og hovedsprogene, tysk, fransk og engelsk, de var fordelt med en overvægt af skønlitteratur, men desuden en stor samling populær faglitteratur samt forskellige tidsskrifter, navnlig henvendt til kvinder. De ca. 4.600 medlemmer lånte tilsammen næsten 240.000 bind årligt og hertil kom læsning af nye bøger samt aviser og tidsskrifter på stedet. Desuden arrangerede foreningen læsekredse, velbesøgte foredrag, oplæsninger, diskussionsaftner m.v.

Kvindelig Læseforenings storhedstid faldt sammen med det ihærdige arbejde for kvinders ligestilling i samfundet. Da flere af målene formelt var nået med kvindelig valgret i 1915, lige adgang til stillinger i stat og kommune 1921, ensartet forældremyndighed

året efter og ligestilling i ægteskabet i 1925, gik en del af pusten (midlertidigt) af kvindesagen og nedgangen i foreningens medlemstal begyndte. Helle Hvenegaard-Lassen nævner desuden udbygningen af de offentlige biblioteker, navnlig Københavns kommunale biblioteker, som en af årsagerne til læseforeningernes nedgang og fald efter bibliotekslovens vedtagelse i 1920. I denne forbindelse mistede foreningen ikke blot medlemmer, men også det økonomiske tilskud fra staten, der havde bidraget til foreningens virksomhed siden den i 1879 kom på finansloven.

Lad det være sagt med det samme, bogen rummer stof nok til tre værker, selv om forfatteren kloge- lig har skilt størsteparten af Sophie Albertis biografi ud til selvstændig udgivelse i *Sophie Alberti (1846-1947) – kvindesagspioner og førstedame i Kvindelig Læseforening* (Books on demand 2008, 231 sider). Beretningen skrider kronologisk frem og bogen er inddelt i tre hovedafsnit af meget forskellig størrelse: ”Pionertiden 1872-1890” (112 sider), ”Fornyelse og ekspansion 1891-1929” (224 sider) samt ”Privatbibliotek og klub 1930-1962” (14 sider), hvortil kommer de obligate elementer som forord, indledning osv. Det ser ud til at Sophie Albertis formandskab er benyttet som det organiserende princip, idet det store midterparti netop omhandler hendes ”regeringstid”, hvortil der skildres en optakt og en afslutning.

I sin indledning nævner forfatteren den kvindekulturanalyse Hanne Rimmen Nielsen har benyttet i sin afhandling fra 1990, *Troende og dygtige lærerinder*, som inspiration for sit eget værk, og bogen rummer da også tre fine, små afsnit om dansk kvindekultur henholdsvis 1872-90, 1890-1910 og 1910-29. Men generelt er der måske ikke så meget tale om en akademisk afhandling – skønt noteapparat og henvisninger er i orden – som om en humanistisk tekst. Værket savner en overordnet teoretisk ramme og et mere tidssvarende metodisk greb. Det sætter sig på sin vis mellem to stole: på den ene side den omhyggelige redegørelse for Kvindelig Læseforenings historie og dens placering i forhold til navnlig kvindesag og persongalleri med indlagte biografiske skitser og på den anden side de grundlæggende spørgsmål og lange linjer, herunder det historiske og især kvindepolitiske perspektiv.

Den biografiske metodes fremtrædende rolle ses dels i den overordnede struktur, hvor stoffet er ordnet ef-

ter foreningens stifter og formænd, dels i præsentationen af pointerne, der hovedsagelig er knyttet til de biografiske skitser. Særlig tydeligt er dette træk i bogens anden del, ”Fornyelse og ekspansion”, hvor den vigtige og omhyggelige redegørelse for Kvindelig Læseforenings tidlige realisering af mange ideer bag Kvindernes Bygning er vævet uløseligt sammen med den biografiske fremstilling af Sophie Alberti.

Forholdet til omverdenen er hovedsagelig koncentreret om kvindesagen, herunder navnlig Dansk Kvindesamfund, men der perspektiveres også til andre kvindeinitiativer i samtiden som kvindelige læseforeninger i udlandet, kvindelige og kvindesags-forfattere, Kvindernes Bygning osv. Desuden redegøres der navnlig i optakten for det omgivende samfunds reaktion og indflydelse på foreningens indhold, udtryk og udvikling. Ind imellem vides dette perspektiv ud, når stoffet fordrer det, f.eks. den politiske balancegang under Estrup-tiden og Sædelighedsfejden eller i forbindelse med den bibliotekstekniske udvikling, hvor pionervirksomheden med hensyn til udvikling og uddannelse i USA trækkes frem.

Der svares samvittighedsfuldt på det indledende spørgsmål, ”Hvorfor var der brug for en kvindelig læseforening?”, men svaret rækker kun til de første par afsnit. Hele den efterfølgende redegørelse er baseret på et historisk studium af foreningens arkivalier og offentlig som privat omtale af foreningen eller dens personer samt som nævnt på et biografisk studium af foreningens hovedpersoner. Man savner et overordnet blik for, hvordan det var muligt netop i 1870erne for borgerskabets pionerkvinder at skabe sig ”et andet hjem”, hvor de fri af det fremherskende patriarkat kunne hengive sig til udvikling af deres egen oplysning og myndiggørelse. Hvilket skred i den danske kultur åbnede for dette murbrækkeri? Hvilken betydning havde den folkelige oplysningsbevægelse og den generelle foreningsdannelse i perioden? Værket efterlader læseren med den fornemmelse, at Kvindelig Læseforenings oprettelse og udvikling primært skyldtes enkelte fremsynede og handlekraftige kvinder.

Når dette er sagt, må denne læser indrømme at hun har overgivet sig. Bogen har ganske vist en noget tung og traditionel opbygning, men sproget er glimrende og den detaljerigdom og omhu, hvormed hver eneste sten – i hvert fald frem til 1929 – er vendt, åbner en guldgrube for den forsker eller lægmand der

interessere sig for perioden, for kvindesagen eller for bibliotekshistorien. Den omhyggelige redegørelse for bogvalgsprocedurer, -kriterier og -diskussioner, den glimrende oversigt over de behandlede perioders (kvinde-)litterære parnas, medlemmernes læsepræferencer og gennemgangen af foredrag, oplæsninger og diskussionsaftner giver et uvurderligt indblik i en ellers lukket læseverden. Dertil kommer den hengivenhed, hvormed forfatteren omfatter sine biograferede kvinder. Hun indtager ingen letkøbte eller smålige kvindesagsstandpunkter, men yder sine heltinder udstrakt retfærdighed med både ros og kritik.

Fremstillingen er yderligere levendegjort af en mængde illustrationer, navnlig portrætter samt interiører og plantegninger fra foreningens forskellige lokaliteter. Desuden rummer bogen en nyttig opgørelse over de første medlemmers sociale position og herkomst. Skønt den gerne måtte have været videreført, skal Helle Hvenegaard-Lassen ikke klandres for kun at have foretaget analysen frem til 1890. Med den ekspanderende medlemsskare, der utvivlsomt har udvidet den tilsvarende ud i den mere anonyme del af befolkningen, må en gennemførelse af denne medlemsanalyse være et projekt i sig selv. Sidst, men ikke mindst vil jeg fremhæve værkets morsomme og oplysende eksempler på Kvindelig Læseforenings vellykkede litteraturformidling, som bibliotekarer næppe ville driste sig til at forsøge i dag:

Sophie Alberti og Ida Falbe-Hansen gjorde propaganda for bogen og sammenførte Selma med litterært interesserede personer, men det vakte ikke særlig genklang. Nu mente både Sophie Alberti og Ida Falbe-Hansen, at en henvendelse til den store kritiker Georg Brandes derfor var den eneste mulighed for at gøre bogen kendt. Ved et selskab hos Albertis præsenterede Sophie Alberti Selma Lagerlöf for ham. Hun anmodede ham skriftligt om hans mening om *Gösta Berlings Saga*, og han kom på visit i Albertis lejlighed for at tale med forfatterinden, efter at han havde læst bogen. Allerede den 16. januar 1893 leverede han en meget positiv anmeldelse af den på forsiden af *Politiken*. Der stod bl.a., at Selma Lagerlöf havde anslået en ny og selvstændig tone i Sveriges litteratur. Hun havde på en original måde fremdraget et særegent stof og havde mærkværdig og lødig digterevene. Da Selma Lagerlöf kom op i Kvindelig Læseforening den dag, stod der ingen af de tre eksemplarer på hyl- den. Bogen var pludselig blevet efterspurgt, efter at den store kritiker havde udtalt sin dom. (s. 137)